

МІЖРЕГІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ УПРАВЛІННЯ ПЕРСОНАЛОМ

НАУКОВІ ПРАЦІ МАУП

Засновано у 2001 р.

Випуск 2(18)

Київ
ДП «Видавничий дім «Персонал»
2008

УДК 330-339; 321.7; 159.9
ББК 65.9(4УКР)я43
М43

Редакційна колегія

Головатий М. Ф., д-р політ. наук, проф. — головний редактор
Саввич І. Г., канд. філол. наук — відповідальний редактор
Чирков В. М. — відповідальний редактор за випуск

Економічні науки

Баєва О. В., д-р біол. наук, проф., Дахно І. І., д-р екон. наук, проф., Дмитренко Г. А., д-р екон. наук, проф., Захожай В. Б., д-р екон. наук, проф., Кривобороденко Г. П., д-р екон. наук, проф., Куроченко О. В., д-р екон. наук, проф., Поляков О. М., д-р екон. наук, проф., Радзівеський О. І., д-р екон. наук, Федоренко В. Г., д-р екон. наук, проф., Швець В. Я., д-р екон. наук, проф., Шостак Л. Б., д-р екон. наук, проф.

Політичні науки

Антонюк О. В., д-р політ. наук, проф., Бабкіна О. В., д-р політ. наук, проф., Бідзюра І. П., д-р політ. наук, проф., Варзар І. М., д-р політ. наук, проф., Головатий М. Ф., д-р політ. наук, проф., Джинчарадзе Н. Г., д-р філос. наук, проф., Хижняк І. А., д-р іст. наук, проф., Храмов В. О., д-р політ. наук, проф., Шуба О. В., д-р політ. наук, проф.

Психологічні науки

Балл Г. А., д-р психол. наук, проф., Лігоцький А. О., д-р пед. наук, проф., Ложкін Г. В., д-р психол. наук, проф., Охременко О. Р., д-р психол. наук, проф., Приходько Ю. О., д-р психол. наук, проф., Синьов В. М., д-р пед. наук, проф., Чуприков А. П., д-р мед. наук, проф.

Юридичні науки

Александров Ю. В., канд. юрид. наук, проф., Ануфрієв М. І., канд. юрид. наук, проф., Бородин І. Л., д-р юрид. наук, проф., Бандурка О. О., д-р юрид. наук, проф., Корнієнко М. І., канд. юрид. наук, проф., Марчук В. М., д-р юрид. наук, проф., Подоляка А. М., канд. юрид. наук

М43 Міжрегіональна Академія управління персоналом.

Наукові праці МАУП / Редкол.: М. Ф. Головатий (голов. ред.) та ін. — К. : МАУП, 2001. — Вип. 1. —

ISBN 966-608-120-2

К. : ДП «Вид. дім «Персонал», 2008. — Вип. 2(18). — 372 с.: іл. — Бібліогр. в кінці ст. — ISBN 978-966-608-923-9

У збірнику наукових праць публікуються статті науковців, які займаються проблемами розвитку економіки, політології, психології і права.

Для науковців, викладачів, студентів, а також усіх, кого цікавить розвиток науки в Україні.

Збірник «Наукові праці МАУП» зареєстровано Державним комітетом інформаційної політики, телебачення та радіомовлення України (свідоцтво від 11.04.02 за № 6048, серія КВ) як наукове видання, в якому висвітлюються результати наукових досліджень в галузях економіки, політології, соціології, психології, права, матеріалів наукових конференцій.

Вищою атестаційною комісією України «Наукові праці МАУП» визнано як фахове видання з економічних і психологічних наук (за постановою Президії ВАК України № 1-05/6 від 14 червня 2007 р.).

ББК 65.9(4УКР)я43+88я43

ISBN 966-608-120-2

ISBN 978-966-608-923-9

© Міжрегіональна Академія управління персоналом (МАУП), 2008
© ДП «Видавничий дім «Персонал», 2008

Ангелін Г. Д., Глушаков С. В. Сутність та особливості розвитку глобальних інтеграційних процесів.....	133	Морозова О. О. Теоретичні аспекти дослідження політичної культури	214
Ташков Нако, Сафонова-Кравченко А. С. Основні теоретичні підходи до з'ясування феномена економічної інтеграції.....	138	Юсеф Н. Н. Специфіка і цінності релігії та політичної культури мусульманських і немусульманських країн	218
Масалковська Л. Сучасні проблеми моделі ринку страхових послуг у Македонії.....	146	Погорєлова І. С. Американсько-українські відносини у 90-ті роки ХХ століття: політичний аспект	223
Дамиров Я. Иностранные инвестиции как фактор развития страны (на примере Азербайджана и Украины).....	151	Храмов О. В. Политическая культура молодежи как условие развития политической системы Украины	230
Шепель О. Г. Реформування системи установ соціального захисту населення в Миколаївській області та необхідність підготовки, перепідготовки і підвищення кваліфікації працівників соціальної сфери	158	Назем Дауд Регіонально-міжнародний аспект курдської проблеми	233
Годлевский Ю. Г. Управление формированием роста профессиональной компетенции персонала в предпринимательских организациях.....	163	Ткач В. Ф. Тероризм і релігійний екстремізм як форма ісламського політичного процесу (на прикладі Центральної Азії)	237
Осипенков В. С. Структурирование интереса как методологическая основа его моделирования	170	Українська О. В. Реформа системи шкільної освіти в контексті політичної спеціалізації в арабських країнах	241
Губаль Л. М. Управління персоналом як стратегічна функція і фактор конкурентоспроможності організації.....	177	Охонько Т. О. Вплив популярної культури на формування політичної культури молоді в сучасній Україні.....	248
Матковський А. В., Захожай В. Б., Захожай К. В. Статистичне оцінювання ефективності структурної політики щодо формування доходів місцевих бюджетів України.....	182	ПСИХОЛОГІЧНІ НАУКИ	253
Давиденко А. П. Роль інформаційного ринку в економічній системі держави.....	188	Цибух Л. М. Дослідження взаємозв'язку стилю мислення і типу особистості студентів-психологів.....	253
Захожай В. Б., Головач Н. А., Захожай О. А. Статистичне оцінювання економічної привабливості (на прикладі інвестиційної привабливості)	195	Гусєв А. І. До питання побудови експериментальної моделі вимірювання феномена толерантності до невизначеності.....	257
Захожай В. Б., Головач Н. А., Казак О. О. Статистичне оцінювання і прогнозування ринку банківських послуг.....	199	Мельничук О. Б., Чепорнюк Є. Г. Вплив паттернів поведінки на професійну мотивацію студентів-психологів	263
ПОЛІТИЧНІ НАУКИ	205	Кравченко І. М., Білоус А. О. Характеристика виявлених у державних службовців головних детермінант української ментальності.....	269
Карнаух А. А. Процес політичної соціалізації студентської молоді як об'єкт політологічного аналізу.....	205	Кваша О. Р. Соціально-психологічні особливості рівнів відповідальності студентів – майбутніх учителів	275
Чайка Н. Г., Кваша Є. В. Соціальні проблеми молоді як основні завдання державної молодіжної політики.....	210	Калуцька О. В. Особливості соціально-психологічного клімату вищого недержавного закладу освіти	280
		Проценко О. В. Деякі аспекти підготовки майбутніх учителів до формування громадянської позиції учнів	286

І. С. ПОГОРЕЛОВА

Міжрегіональна Академія управління персоналом, м. Київ

АМЕРИКАНСЬКО-УКРАЇНСЬКІ ВІДНОСИНИ У 90-ТІ РОКИ ХХ СТОЛІТТЯ: ПОЛІТИЧНИЙ АСПЕКТ

Наукові праці МАУП, 2008, вип. 2(18), с. 223–229

На підставі аналізу поглядів американських дослідників, уряду та Конгресу США розглянуто деякі аспекти політики американських адміністрацій щодо України у 90-ті роки ХХ ст. Визначено роль та місце України у військово-політичній стратегії США і розглянуто механізм формування зовнішньополітичного курсу Вашингтона щодо України із виокремленням позицій і підходів різних американських наукових шкіл.

Зовнішньополітична стратегія України передбачає ефективне використання взаємозв'язків з розвиненими країнами світу, передусім із США. Значення українсько-американських відносин зумовлюється й тим, що тут ідеться про провідну державу, економічний та політичний потенціал якої визначально впливає на розвиток світових процесів. У ХХІ ст. США вступили у статусі єдиної світової наддержави. Першість у галузі озброєнь, лідерство в економічних показниках, провідна роль у поширенні масової культури — основні компоненти, що складають поняття супердержави. З огляду на цю ситуацію є потреба проаналізувати відносини між Україною і США.

Україна має важливе геополітичне розташування і позиції для того, щоб бути партнером США у забезпеченні рівноваги сил в Євразії. Як зазначив американський політик Д. Бартон: “З розпадом Радянського Союзу США були обізнані про економічну важливість і геополітичне значення європейської другої найбільшої країни — України з населенням у 48 мільйонів” [1, 92]. Заступник помічника держсекретаря США А. Креймер, підкреслюючи важливість України, зазначав, що обидві партії у Вашингтоні з 1991 р. підтримують розвиток сильної України [2]. Дійсно, враховуючи розташування України, її розміри і кількість населення, розвиток ситуації в Україні може відчутно позначитися на політичному кліматі європейського континенту. Роль України при цьому можна називати по-різному: “ключовою ланкою

системи європейської безпеки”, “мостом між Сходом і Заходом”.

У кінці 80-х — на початку 90-х років ХХ ст. офіційна лінія США полягала у розширенні контактів з республіками СРСР. Водночас радник держдепартаменту США Р. Зеллік відзначав: “Ми не підтримуємо розпаду СРСР і я не можу говорити, за яких умов США могли би визнати незалежність співтовариств, які можуть виникнути” [3, 36]. США побоювалися, що розпад СРСР призведе до дестабілізації ситуації у регіоні, в якому до того ж провідним партнером США залишалася Росія і ця обставина визначала американську політику щодо України.

Більшість американських урядовців не сприймали декларацію суверенітету України. Про це свідчить і промова президента США Дж. Буш-старшого у Києві (серпень 1991 р.), в якій він попереджав українців про небезпеку “націоналізму”, наголошуючи, що свобода — це не те саме, що незалежність. І американці не підтримують тих, хто прагне незалежності з тим, щоб замінити колишню тиранію місцевим деспотизмом [4, 555]. Отже, США підтримували свободу в Україні, а не незалежність від СРСР.

Як зазначає колишній посол України у Канаді і США Ю. Щербак, поїздка Дж. Буша до України та його промова були свідомим тому, що на початку 90-х років українське питання знову ставало центральним: прагнення України незалежності турбувало керівництво Вашингтона і Москви, які

розуміли, що без України імперія не зможе існувати; крім цього, на її території розміщалися стратегічні ракети [5].

Слід зазначити, що це була невдала промова, оскільки подальші події зробили її позбавленою політичного значення. Промова викликала хвилю обурення не тільки в Україні, а й у США. У газеті “Нью-Йорк Таймс” В. Сефайр звинуватив Буша у невпевненості й страху йти назустріч змінам у Радянському Союзі. Політичний аналітик Б. Джексон вказував, що Дж. Буш відзначився невдалою промовою... після цього адміністрація США раптом почала бурхливо радіти незалежності України... [6].

Погляди щодо незалежності України в американському істеблішменті розбігалися. Так, Дж. Буш, К. Райс, Б. Скоукрофт, Дж. Бейкер і К. Пауелл погоджувалися з ідеєю реформування СРСР. Реалісти-прагматики — Д. Чейні (тодішній міністр оборони США), П. Вулфовітц (його заступник) та інші — передбачали розпад СРСР і бажали прискорити його.

Українсько-американський діалог був розпочатий у вересні 1991 р., коли голова Верховної Ради Л. Кравчук з групою народних депутатів відвідав США, де зустрівся з Дж. Бушем, сенаторами, конгресменами США. Під час зустрічей українські політики переконували своїх американських партнерів у необхідності підтримати Україну на шляху її незалежності. Проте під час тієї зустрічі Дж. Буш запропонував Україні участь у програмі Корпусу миру США замість очікуваної підтримки її незалежності. Колишній міністр закордонних справ України А. М. Зленко вказував, що знадобилася колосальна робота і української, і американської сторін, зустрічі, консультації, переговори, щоб США офіційно визнали нашу незалежність [7].

Водночас окремі американські політики, зокрема Р. Чейні, З. Бжезінський, Г. Кіссінджер, усвідомлювали необхідність визнання незалежності України, встановлення з нею міждержавних відносин. Так, З. Бжезінський, радник Центру стратегічних і міжнародних відносин США стверджував, що Європа без України буде неповною, що незалежність і безпека України сприятиме стабільності в Європі [8, 61]. Однак упродовж майже всього періоду 1991–1993 рр. ці політики були в меншості. Визнавши Росію єдиною правонаступницею СРСР, США фактично не розвивали контакти з Україною. Як зазначав український історик С. Кульчицький: “Відносини України зі США з початку 90-х років перебували в більш-менш замороженому стані” [9, 39].

В адміністрації США виникали дискусії щодо подальших дій стосовно нових держав: деякі політики виступали за швидке визнання України (Д. Чейні); інші — за визнання як нагороду після того, як новими державами будуть виконані певні умови (Дж. Бейкер). Більше того, окремі дослідники США у своїх працях у 1991–1992 рр. не згадували про існування в Україні власних національних інтересів. За визнання України виступав конгрес США, якщо у ході референдуму 1 грудня 1991 р. буде підтверджений Акт про незалежність.

Але й після референдуму в Україні США висунули низку вимог для визнання України як незалежної держави. Ультимативною була вимога позбутися ядерної зброї; рекомендації багатьох американських дослідників носили деякою мірою ультимативний характер і не враховували всю складність ядерного питання. Коли стало зрозумілим, що СРСР політично та юридично припиняє своє існування, США визнали Україну (25 грудня 1991 р.). Дипломатичні відносини були встановлені 3 січня 1992 р. Визнання незалежності України було зрушенням у політиці Вашингтона. Так, З. Бжезінський вказував, що спочатку США запізналися визнати важливе з погляду геополітики значення існування самостійної держави [8, 137].

Після розпаду СРСР адміністрація США розробляє зовнішньополітичну стратегію щодо України. Водночас у американських наукових і політичних колах була певна розгубленість і неготовність адекватно реагувати на швидкий розпад СРСР. Існували два основні напрями: “русоцентристи” (прихильники ідеї єдиного блоку пострадянських держав, центр — Росія) і “реалісти” (переважно консерватори і представники школи політичного реалізму).

На початку 90-х років ХХ ст. Вашингтон фактично блокував політичні та економічні контакти з Києвом. США хотіли мати взаємини з єдиним центром, особливо у питаннях безпеки, але американське керівництво змушене було реагувати на сформовану ситуацію і вести діалог з усіма республіками окремо. Питання американсько-українських відносин у 1991–1992 рр. розглядалося у контексті американсько-російських відносин. Тобто політика США на пострадянському просторі була спрямована на Росію, а Україна служила додатковим фактором тиску на Російську Федерацію.

Проте поступово США, продовжуючи спроби поглиблених відносин з Росією, водночас стали розвивати відносини з Україною.

Головною метою зовнішньої політики України було здобути від США реальне її визнання як рівноправного партнера. Вже 5–11 травня 1992 р. відбувся перший офіційний робочий візит президента України Л. Кравчука до США. Під час візиту було підписано низку документів, зокрема політичну декларацію та меморандум про взаєморозуміння між урядами України та США. У політичній декларації вперше було зафіксовано формулу “демократичного партнерства” двох країн [10]. Хоча практика двосторонніх відносин залишалася на тому ж рівні. У США навіть обговорювалася можливість введення санкцій проти України у разі небажання Києва вирішувати ядерне питання.

США приділяли найбільшу увагу питанням ядерної безпеки і практичним діям Києва у цьому напрямі. Дж. Бейкер так розташував американські пріоритети, пов’язані з визнанням нових держав: військова і переважно ядерна безпека; демократія; ринкова економіка [11, 57]. Отже, Україні для здобуття перепустки на міжнародну арену потрібно було виконати зобов’язання щодо комплексу кардинальних перетворень: демократія, ринок і роззброєння.

Українська ядерна проблема відкладала “на потім” рішення інших питань. Хоча, як зазначав З. Бжезінський, підхід США вимагатиме усвідомлення факту, що існування незалежної України є справою набагато більшого значення, ніж те, наскільки швидко Київ демонтує свій ядерний арсенал [8].

Варіанти вирішення українського ядерного питання зводилися до двох можливостей — шляхом проведення переговорів або через тиск на Київ. Перший напрям був представлений співробітниками Гарвардського університету: С. Міллера, Г. Еллісона, Ф. Зелікова та Е. Картера, другий — працями директора Монтерейського інституту В. Понтера, який закликав Вашингтон впроваджувати в американсько-українських відносинах політику “батого і пряника”, більше вдаючись до негативних стимулів. Вирішити українську ядерну проблему США намагалися за допомогою посередництва Росії. Виходячи з власних інтересів, що збігалися, США і Росія посилювали тиск на Україну, щоб примусити її відмовитися від ядерної зброї.

Керівництво України ще в Декларації про державний суверенітет (1990 р.) проголосило про намір стати у майбутньому неядерною державою. США наполягали на ратифікації Договору про обмеження стратегічних і наступальних озброєнь

та приєднання України до Договору про нерозповсюдження ядерної зброї (ДНЯЗ). Україна пов’язувала знищення ядерної зброї з наданням їй ядерними державами і світовим співтовариством гарантій національної безпеки, а також компенсацій, пов’язаних з вартістю урану і затратами на демонтаж ядерної зброї. Така позиція України викликала негативну реакцію і Росії, і США. Вашингтон хвилювало і те, що така політика (надання гарантій, компенсацій Україні) призведе до ланцюгової реакції: інші країни вимагатимуть подібних вимог. Про напруження відносин між США, Росією та Україною з ядерного питання у той період свідчить фрагмент звіту, підготовлений відділом міжнародних відносин і міністерства оборони США восени 1996 р.: “Деякі повідомлення вказували на те, що Україна шукала можливість встановити оперативний контроль за ядерною зброєю, що знаходиться на її території” [12].

Адміністрація Б. Клінтона, яка прийшла до влади у 1993 р., постала перед дилемою: продовжувати політику Дж. Буша або шукати нові підходи до розбудови двосторонніх відносин. Був обраний другий шлях. Хоча відносини з Україною розвивалися дуже повільно у перші роки адміністрації Клінтона, оскільки спочатку їй не надавалося великого значення [13].

Поступово підхід адміністрації США до України почав змінюватися. Частково це було викликано посиленням антидемократичних тенденцій у Росії, її політикою самоствердження як лідера у пострадянському регіоні. У США експерти доходили висновку, що незалежна Україна є важливою противагою впливу Росії у регіоні; конгрес США почав приділяти більше уваги молодим незалежним державам, що виникли після розпаду СРСР.

У 1993 р. помічником президента США з національної безпеки Е. Лейком була оголошена концепція “розширення демократії”. І Україна стала для США “форпостом демократії у регіоні”, “прикладом утвердження демократичних цінностей у світі”... У “Стратегії національної безпеки” адміністрації Б. Клінтона ключовими районами, де мала підтримуватись демократія, було названо Східну Європу, зокрема Україну [14, 4–5].

Вже 9 травня 1993 р. Київ відвідала делегація США на чолі з послом з особливих доручень, спеціальним радником державного секретаря США із зв’язків з новими незалежними державами С. Телботом. Він заявив про бажання США розпочати новий етап у відносинах з Україною, під-

креслюючи, що адміністрація Сполучених Штатів здійснила перегляд своєї української політики. Обговорювали розміри американської допомоги, зокрема, з метою вирішення проблем, пов'язаних з ядерною зброєю. Адже, як зазначав міністр оборони США У. Перрі, адміністрація Клінтона поставила перед собою високопріоритетне завдання: позбавити Україну від небезпечного ядерного спадку [15, 19].

Поступово США стали прихильниками самостійності Києва. Так, 13 травня 1993 р. посол С. Телбот указував, що США необхідна політика, згідно з якою Україна буде розглядатись як окрема важлива країна, а тому її треба підтримувати на шляху політичних та економічних реформ [16]. Важливим свідченням позитивних зрушень у цьому напрямі стало схвалення конгресом США 30 вересня 1993 р. фінансової допомоги Україні у розмірі 350 млн дол.; Україна стала третьою країною за об'ємом отримуваної американської допомоги після Ізраїлю та Єгипту [17, 34]. Посол С. Телбот підкреслював, що США необхідно не концентруватися виключно на Росії, оскільки українська незалежність важлива для національного інтересу США, що відносини США з Україною мають бути незалежні від відносин США з Росією [16].

24–25 жовтня 1993 р. Київ з офіційним візитом відвідав державний секретар США У. Крістофер, який запропонував Україні приєднатися до програми “Партнерство заради миру”. Саме Україна стала першою державою СНД — членом цієї програми.

Отже, період 1993–1994 рр. був важливим у контексті реалізації без'ядерного статусу України. Принципове значення для подальшого поліпшення українсько-американських відносин мало підписання після тривалих переговорів президентами України, США та Росії 14 січня 1994 р. Тристоронньої заяви. В ній президенти підтвердили те, що вони співпрацюватимуть між собою як повноправні та рівноправні партнери. Були вироблені домовленості щодо надання компенсації Україні у міру того, як ядерні боезаряди вивозитимуться до Росії для їх розукомплектування. Президенти Б. Клінтон і Б. Єльцин поінформували, що США і Росія готові надати Україні гарантії безпеки; надати допомогу в розмірі близько 175 млн дол. [18]. Це був справжній прорив у відносинах Україна — США — Росія. Водночас У. Перрі, оцінюючи цю угоду, зазначав, що вона була достатньо крихкою, вона викликала суперечки серед представників України, які вважали, що

новій державі необхідна ядерна зброя для забезпечення безпеки [15, 20].

Підписання угоди стало поштовхом до поліпшення американсько-українських взаємовідносин, дало змогу відвернути загрозу міжнародної ізоляції України. Але головними чинниками американської уваги і прихильності до України стали розуміння того, що Україна як держава має важливе значення; сприйняття ідеї З. Бжезінського про те, що з поверненням України у сферу впливу Росії остання стає “імперією”; усвідомлення взаємозв'язку стабільного розвитку України з безпекою у Східно-Центральній Європі. Так, російська дослідниця І. Кобринська зазначала, що відносини США з Україною у 1994–1995 рр. почали розглядатися американськими політиками та експертами як спосіб стримування неоімперської політики Росії [11, 57]. Було опубліковано багато праць, в яких обґрунтовувалась необхідність посилення “українського фактора” [19]. Відомо, що Україна часто розглядалася США як держава, схильна до внутрішнього краху, до російського контролю, щоб бути справжнім європейським партнером. Саме Захід мав допомогти Україні стати стійкою регіональною державою. Так, адміністрація США вказувала, що їх інтересам відповідає успіх України, що США не ведуть боротьбу за вплив в Україні, не змагаються з Росією, не розглядають відносини з Україною крізь призму відносин з Росією [2].

Гарантії безпеки та фінансова компенсація дали змогу Верховній Раді України 16 листопада 1994 р. прийняти Закон про приєднання України до ДНЯЗ. 5 грудня 1994 р. керівники США, Росії та Великобританії надали Україні гарантії безпеки; згодом гарантії безпеки надали Франція та Китай. 1 червня 1996 р. завершився процес вивезення з території України всього ядерного озброєння. Тим самим Україна зробила безпрецедентний внесок у зміцнення загальної міжнародної безпеки. У. Перрі вказував, що ядерне роззброєння України було завершено значною мірою завдяки тому, що США продемонстрували, що майбутнє України буде безпечнішим завдяки міцній дружбі, а не ядерній зброї [15, 73].

Державний візит до США президента України Л. Кучми 19–23 листопада 1994 р. започаткував новий етап міжнародного співробітництва. Основоположним політичним документом його стала “Хартія українсько-американського партнерства, дружби і співробітництва” від 22 листопада 1994 р. Сторони визнали, що існування вільної, незалежної України, її безпека і процвітання

мають велике значення для США; виявили рішучість побудувати міцне партнерство [20].

Загалом 1994-й став важливим в історії українсько-американських відносин і був оголошений у США “роком України”. США вважали необхідним додати високий пріоритет двостороннім відносинам і допомогти Україні зберегти свою національну свободу [8, 126]. Адміністрація Б. Клінтона почала проводити політику активного залучення України до світового співтовариства, у процесі демократизації, ринкових реформ. Саме за часів президентства Б. Клінтона популярними стали концепції З. Бжезінського і Ш. Гарнетта про геостратегічну важливість України для національного інтересу США і безпеки в регіоні. Г. Кіссінджер визнавав роль України для США критично важливою, оскільки Росія продовжувала давати підстави для сумнівів у реальній здатності цієї країни та її керівників відмовитися від експансіоністських традицій минулого [21]. С. Хантінгтон зазначав, що Україна є важливою другорядною регіональною державою, а динаміка її розвитку вимагає підтримання тісних відносин між США та Україною, оскільки країни зацікавлені у тому, щоб Росія не стала домінувати над своїми сусідами як наддержавою [22].

З 1995 р. політичні контакти двох країн набули ще більшої інтенсивності. 11–12 травня 1995 р., відбувся державний візит Б. Клінтона до Києва, а 20–22 лютого 1996 р. — робочий візит Л. Кучми до Вашингтона. Безпрецедентним стало підписання у Києві Спільної заяви президентів від 11 травня 1995 р., в якій Б. Клінтон підкреслив важливість економічно життєдіяльної, демократичної і стабільної України в інтегрованій європейській та світовій спільноті [23].

Отже, у зовнішній політиці США утвердився курс на широку політичну та економічну підтримку України на міжнародній арені. Палата представників конгресу США схвалила політичну резолюцію на підтримку України, в якій було підтверджено, що існування незалежної України відповідає національним інтересам США [24, 19]. Голова палати представників Гілман закликав конгрес допомогти Україні залишатися на шляху демократії і ринкової економіки; надати їй 225 млн дол. фінансової допомоги [25]. Можливо, для США програма фінансової підтримки пострадянських республік спочатку була альтернативною формою просування американської зовнішньої політики у регіоні.

Для побудови відносин між двома країнами були створені неурядові громадські організації,

зокрема недержавна дорадча організація Українсько-американський консультативний комітет. Активізувалося співробітництво України з НАТО. Зазначимо, що інтереси США та України багато у чому збігалися. Адже США, підтримуючи незалежність та політичну стабільність в Україні, отримували стратегічного союзника, який сприятиме забезпеченню у регіоні їх інтересів. Україна за належної підтримки США матиме сприятливі умови для вирішення власних стратегічних завдань [26, 297–298].

Регулярний обмін візитами та активний політичний діалог свідчив, що американсько-українські відносини набули високого динамізму, а це відповідало рівню стратегічного партнерства. Так, у липні 1996 р. міністр оборони США заявив: “Я не можу переоцінити значення існування України як самостійної держави для безпеки і стабільності всієї Європи” [8, 137].

Важливим досягненням двосторонніх відносин стало підписання офіційного комюніке від 19 вересня 1996 р. про створення Українсько-американської міждержавної комісії, яку очолили Президент України Л. Кучма та віце-президент США А. Гор, з метою побудови тісніших зв’язків у сфері економіки, енергетики, зовнішньої політики і безпеки обох країн. Комісія мала розробляти рекомендації президентам України і США і зіграла позитивну роль у поглибленні двосторонніх відносин.

Проте у міру вирішення проблеми ядерної зброї на перший план стали виходити питання, пов’язані з економічними реформами, демократизацією і правами людини в Україні. Гальмування реформ в Україні, а також політика США щодо неї викликали хвилю критики, спрямовану на адміністрацію Клінтона. Вкладаючи значні кошти в реформування України, США були роздратовані тим, що позитивні зміни відбувалися дуже повільно. Заступник держсекретаря США з європейських та євразійських справ С. Пайфер називав помилкою, що США зосереджували свою увагу винятково на питанні ядерного роззброєння України аж до 1994 р.; іншою помилкою було те, що від неї очікувалося набагато швидшого втілення реформ і змін [27]. Критики політики Б. Клінтона зазначали, що адміністрація дивилася крізь пальці на корупцію і злочинність в Україні, щоб уникнути труднощів, пов’язаних з величезною програмою американської фінансової допомоги країні.

В українській політиці адміністрації Клінтона сформувалась альтернативна думка: або Україна сприймається як геополітично важлива країна і

стратегічний партнер США без будь-яких інших аспектів, або відносини з Україною мають будуватися залежно від її внутрішньої політики у сфері реформ, прав людини, корупції. Другий підхід став превалювати у політиці США. Так, у Стратегії національної безпеки США від 1999 р. зазначалося, що для США життєвим інтересам безпеки відповідає еволюція Росії та України в демократичні ринкові економіки, інтегровані у світову спільноту. В інтересах США допомогти їм створити закони, інститути і навчити майстерності, необхідні для ринкової демократії, для боротьби з корупцією і розвитку верховенства законів [28, 32].

Отже, з часів набуття незалежності України США сповідували стратегічну парадигму при формуванні своєї політики щодо України [29, 508]:

- 1) Україна політично і в безпековому плані має бути інтегрована на Захід, адже без України Росія не відновить свою імперію, яка згодом могла б знову кинути виклик Заходу;
- 2) Захід не здатний вирішити економічні проблеми України, тому в економічному плані державі слід шукати моделі виживання на Сході, щоб не обтяжувати Захід економічно;
- 3) економічна заангажованість України на Сході має обмежуватися співробітництвом, яке має виключати участь України в економічних і митних союзах.

Весною 1999 р. під час офіційного візиту Л. Кучми до Вашингтона А. Гор знову підкреслив необхідні умови, які сприятливо вплинули б на відносини між двома країнами: боротьба з корупцією, проведення ефективних реформ і демократичних президентських виборів 1999 р. Саме такий підхід став домінувати в американській політиці щодо України.

Отже, американсько-українські відносини у 90-х роках ХХ ст. нагадували “американські гірки”, що пройшли через етапи зближення, коли йшлося про стратегічне партнерство США і України, та через етапи віддалення, коли у Вашингтоні обговорювалася можливість застосування санкцій проти України. Позиція адміністрації Дж. Буша після проголошення незалежності України була обережною, фактично у 1991–1993 рр. США зосередилися лише на українському ядерному питанні. Адміністрація Б. Клінтона змінила цей курс — Україну віднесли до пріоритетів американської зовнішньої політики, що було

пов’язано з усвідомленням важливості стабільної України для європейської безпеки. Проте справжнього стратегічного партнерства так і не стало, хоча навіть формальна декларація такого партнерства була важливою для України. Після вирішення ядерного питання США поступово почали пов’язувати свою політику щодо України з її темпами здійснення економічних і політико-правових реформ. Але стратегія США щодо України залишалася невизначеною, в американському істеблішменті тривав пошук курсу щодо неї, а подальші перспективи залежали не тільки від впливу України на європейську безпеку, а й від динаміки її просування шляхом демократії та реформ.

Література

1. *Ukraine's election next steps*. Hearings before the Committee on International Relations House of Representatives 108 Cong., 2nd sess. Desember 7, 2004. — 119 p.
2. Заступник помічника держсекретаря Креймер про американсько-українські відносини 11 грудня 2007 р. — <http://usinfo.state.gov/russian>
3. U. S. Congress. Senate. Committee on Foreign Relations. Subcommittee on European Affairs. *Soviet Disunion: The American Response*. Hearings. 102 Cong., 2nd sess., Febr. 28 and March 6, 1991. — 145 p.
4. Гайдуків Л. Ф., Кремень В. Г. та ін. Міжнародні відносини та зовнішня політика. — К.: Либідь, 2001. — 624 с.
5. Щербак Ю. Осінній діалог у Вашингтоні // День. — 2004. — № 87, 21 трав.
6. Джексон Б. Нео-“План Маршалла” США для СНГ не работает // The Washington Post. — 2006 (<http://www.inosmi.ru/translation/215355.html>).
7. Інтерв'ю з міністром закордонних справ України А. М. Зленко, серпень 2001 р. — <http://www.cintech.kiev.ua>
8. Бжезинский З. Великая шахматная доска. — М.: Междунар. отношения, 2003. — 254 с.
9. Кульчицкий С. В. Утверждения независимой Украины: перше десятиліття // Укр. іст. журн. — 2001. — № 4. — С. 41–57.
10. Заява про розбудову демократичного партнерства від 6 травня 1992 р. — http://www.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nru=840_066
11. Кобринская И. Я. Политика США в Центральной и Восточной Европе. — 2007. — С. 55–71. — <http://portal.us.gu>
12. Пайфер С. Украина. Шесть вопросов одному эксперту // Washington ProFile. — 2004. — 25 окт.
13. Куделя С. Буш і Україна. США обирають новий підхід у відносинах з Україною // Дзеркало тижня. — 2001. — № 4 (328), 27 січ. — 2 лют.
14. A National Security Strategy of Engagement and Enlargement. — Wash.: The White House, 1996. — 33 p.
15. Картер Э., Перри У. Превентивная оборона: новая стратегия безопасности США. — М.: Наука, 2003. — 230 с.

16. US Department of State Dispatch July 5, 1993. — http://www.findarticles.com/p/articles/mi_m1584
17. Kramer M. Ukraine, Russia, and US Policy. — Harvard Univ., 2001. — 191 p.
18. Тристороння заява Президентів України, США та Росії 14 січня 1994 р. — http://www.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nru=998_300
19. Brzezinski Z. A Premature Partnership // Foreign Affairs. — 1994. — Vol. 73, № 2. — P. 67–82.
20. Хартія українсько-американського партнерства, дружби і співробітництва. — http://www.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nru=840_015
21. Киссинджер Г. Дипломатия. — М.: Ладомир, 1997. — 848 с.
22. Хантінгтон С. Новый світовий порядок у XXI ст.: глобальні тенденції та їх значення для України. Виступ 1 червня 2000 р. / Укр. центр екон. і політ. досліджень ім. О. Розумкова.
23. Спільна заява Президента України Л. Кучми та Президента США У. Дж. Клінтона 11–12 травня 1995 р. — http://www.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nru=840_048
24. Committee on Foreign Relations H. Congress. Res. 120 in the senate of the USA. 104 Cong., 2nd sess. — September 5, 1996.
25. Congressional Record Issue: Ukraine independence: House of Representatives — September 4, 1996.
26. Чумак В. М. Пріоритети та можливості взаємовідносин України зі США // Стратегії розвитку України: теорія і практика. — К.: КІСД, 2002. — С. 297–298.
27. US and Ukraine: Looking to Move Forward. — www.csis.org
28. National Strategy For a New Century. — Wash.: The White House, 1999, December.
29. Шаров Є. Україна: Стратегічні пріоритети. Аналітичні оцінки-2006 // Україна — США: проблеми реалізації стратегічного партнерства. Оцінка міжнародного становища України. — К., 2006. — С. 508–515.

Розвиток українсько-американських відносин є важливим для забезпечення національних інтересів України. Звісно, у США є свої стратегічні інтереси щодо України, але при цьому треба пам'ятати, що жодна країна Заходу не надала впродовж 90-х років XX ст. такої політичної, фінансової і технічної допомоги, як США.

Развитие украинско-американских отношений имеет важное значение для обеспечения национальных интересов Украины. Конечно, у США есть свои стратегические интересы относительно Украины, но при этом следует помнить, что ни одна страна Запада не оказала в течение 90-х годов XX ст. такой политической, финансовой и технической помощи, как США.

Development of the Ukrainian-American relations is important for providing of national interests of Ukraine. Clearly, the USA have the strategic interests in relation to Ukraine. But here not a single country of the West gave during 90-s of XX c. of such political, financial and technical help, as the USA.

Надійшла 27 лютого 2008 р.